

„MENTOR(H)ÁLÓ 2.0 PROGRAM”

TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0008

www.jgypk.hu/mentorhalo

MENTOR(H)ÁLÓ 2.0 LEHETŐSÉG AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSRE

TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0008

Mentor(h)áló 2.0 Program

MEGFONTOLÁSOK A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
TANÁRKÉPZŐ KÖZPONT KÖZÉPTÁVÚ FEJLESZTÉSE
STRATÉGIÁJÁNAK KIALAKÍTÁSÁHOZ

(VITAANYAG)

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

NÓBIK ATTILA

SZTE NEVELÉSTUDOMÁNYI INTÉZET

MEGFONTOLÁSOK A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM TANÁRKÉPZŐ KÖZPONT KÖZÉPTÁVÚ FEJLESZTÉSE STRATÉGIÁJÁNAK KIALAKÍTÁSÁHOZ (VITAANYAG)

Bevezetés

Jelen dokumentum azzal a céllal jött létre, hogy vitaanyagként szolgáljon a Szegedi Tudományegyetem Tanárképző Központ működési rendjének, középtávú céljainak, stratégiájának kialakításához. Bár több esetben konkrét javaslatokat is megfogalmaz, célja elsősorban az, hogy rávilágítson néhány olyan „kritikus pontra”, amelynek végiggondolása elengedhetetlen a magas minőségű szegedi tanárképzés működtetéséhez.

Az anyag célokról és stratégiákról beszél, és nem anyagi és emberi erőforrásról. Abból a feltételezésből indul ki ugyanis, hogy színvonalas tanárképzés működtetéséhez az abban érintettek által elfogadott és vallott vízóra van szükség. Ennek elfogadása után lenne érdemes a szükséges szervezeti keretek végiggondolása.

Bár az anyag a Mentorháló 2.0 (TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0008) projekt támogatásával jött létre, az nem tükrözi a projekt, illetve a szerző munkahelye a Neveléstudományi Intézet hivatalos álláspontját.

Alapelvek a szegedi tanárképzés fejlesztéséhez

A Szegedi Tudományegyetem képzései és kutatási tevékenységei hagyományosan magas színvonalúak. Az egyetem a különböző egyetemi rangsorokban folyamatosan jó helyezéseket ér el. Számos szempontból Magyarország rangsorban első vagy második egyetemeként teljesít. A kutatások magas minőségét bizonyítja többek között a kutatóegyetemi cím elnyerése is. Az oktatás nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő színvonalát pedig, többek között, a külföldi vendéghallgatók magas száma is jelzi.

A Szegedi Tudományegyetem működését tehát ma már nagyon sok területen olyan magas minőség jellemzi, amely kiindulási alap lehet a tanárképzés további fejlesztése számára is.

Az SZTE Dél-Magyarország legjelentősebb pedagógus-képző intézménye, tanárképzésének színvonala alapvetően befolyásolja a régió fejlettségét. Az elkötelezettség a magas színvonalú tanárképzés mellett tehát nem csupán a képzőhely jól felfogott „belső” érdeke, hanem egyúttal komoly társadalmi felelősségvállalás is.

Nem létezhet azonban minőségi tanárképzés a magas színvonal folyamatos fenntartására való törekvés nélkül. Éppen ezért

a minőségbiztosításnak és minőség-ellenőrzésnek a szegedi tanárképzés szervezeti kultúrája szerves részévé kell válnia. Ez nem lehetséges a tanárképzés programjainak és tartalmainak folyamatos felülvizsgálata nélkül. Javaslatként megfogalmazható, hogy a stratégia elfogadásától számított 5 évenként kerüljön sor átfogó felülvizsgálatra, a tapasztalatok összegzésére, a közös alapelvek kijelölésére, a változásokhoz történő alkalmazkodásra.

A szegedi tanárképzés működtetése és fejlesztése során a minőség mellett értéknek kell tekinteni az egyetem több mint 140 éves hagyományaira a képzés területén. Ilyen követendő hagyománynak tekinthető a képzésben részt vevő egységek nagy szakmai önállósága, a tanárképzés közelsége a kutatókhoz, a szaktudás „megtermeléséhez”.

Éppen ezért a Tanárképző Központ működésének és stratégiájának kialakítása során tiszteletben kell tartani a különböző szervezeti egységek önállóságát. Ugyanakkor törekedni kell arra, hogy a Tanárképző Központ a karok és egységek autonómiájának megőrzése mellett is valós jogosítványokkal rendelkezzen a tanárképzés szervezésére, működtetésére és fejlesztésére.

"Kritikus pontok" a szegedi tanárképzésben

Az alábbi fejezetekben néhány olyan „kritikus pont” azonosítására teszek kísérletet, amelyek végiggondolása, kezelése fontos lenne a minőségi tanárképzés szempontjából.

A Tanárképző Központ szerepe a képzésben.

A 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról a következőket mondja a Tanárképző Központok feladatairól:

103. § (1)355 Azokban a felsőoktatási intézményekben, ahol általános iskolai vagy középiskolai tanárképzés folyik, a tanárképzés szakmai, tartalmi, szervezeti és tudományos feladatainak összehangolását, valamint az elméleti és gyakorlati képzés szervezését a tanárképző központ biztosítja, amelynek vezetője főigazgató. Intézményenként egy tanárképző központ létesíthető.

(2) A tanárképző központ koordinálja különösen a hallgatói meghallgatást, kiválasztást, felvételt, átvételt, a kreditelismerés, a pedagógiai szakképzés, a záróvizsga letételének folyamatát, és szervezi, ellenőrzi, valamint értékeli az iskolai gyakorlatot. Nyomon követi a hallgatói előremenetelt, pályakövetést végez.

(3) A pedagógusképzést folytató felsőoktatási intézmények - a tanárképző központon keresztül - részt vesznek a pedagógus továbbképzésben, a pedagógiai kutatásokban, a pedagógusok minősítési eljárásában.

A jogszabály tehát nem csupán adminisztrációs feladatokkal ruházza fel a Tanárképző Központot, hanem fontos szerepet szán neki a *tanárképzés szakmai, tartalmi, szervezeti és tudományos feladatainak összehangolásában*. Jelen vitaanyag ezen, az adminisztráción túlmutató feladatok színvonalas ellátásához szeretne kiindulópont lenni.

Magas színvonalú tanárképzés nem létezhet a magas minőség biztosítására és ellenőrzésére tett folyamatos erőfeszítések nélkül. Ezért a Tanárképző Központnak az egyetemen minőségbiztosításban jártas szakembereinek, valamint a tanárképzésben érintett karok képviselőinek közreműködésével ki kell dolgoznia és a Tanárképző Központ Tanácsa elé kell terjesztenie a tanárképzés minőségi sztenderdjait. A minőségbiztosítási alapelvek elfogadása után pedig működtetnie kell a tanárképzés minőség-ellenőrzési rendszerét.

A Szegedi Tudományegyetem tanárképzésének színvonalas működtetéséhez szükséges a rendelkezésre álló pályázati források bevonása. Ezért a Tanárképző Központnak facilitálnia

érdemes az érintett egységek pályázatait, amennyiben lehetséges, összekötve a képzés különböző szereplőit. Ha szükséges, a pályázatok elkészítésében és lebonyolításában nyújtson szakmai segítséget. A Tanárképző Központ működtetésében is szerepet kaphatnak pályázati források.

A Tanárképző Központnak kiemelt feladata a tanárképzésben érintettek folyamatos tanulási lehetőségeinek támogatása. Egyrészt segítenie, ösztönöznie kell, együttműködve a Pályázati Irodával, a képzők nemzetközi kutatói és oktatói pályázatait. A tanárképzésben érintett karok számos egysége jelenleg is kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik. Fontos, hogy a tanárképzésben is általánossá váljon a nemzetközi eredmények és jó gyakorlatok követése, azok beépítése az oktatásba és kutatásba. Csak olyan oktató képes a magas színvonalú képzésre, aki ismeri tudományterülete legfrissebb eredményeit, maga is aktív kutató. És csak olyan hallgató lehet eredményes pedagógus, aki ismeri tudományterülete legfrissebb eredményeit, maga is aktív kutató. Általánossá kell tenni a tanárképzésben is a kutatás alapú képzést.

A Tanárképző Központ fontos feladata a konferenciák, műhelyek szervezése. A képzésben érintett kollégák közötti folya-

matos tudásmegosztás, az egymástól tanulás kritikus eleme a minőség folyamatos biztosításának.

Ugyancsak fontos lehet belső továbbképzési lehetőségek biztosítása. A Mentorháló projekt során zajlott fejlesztések kapcsán sokszor felmerült, hogy jelentős akadályt jelentett, hogy a kollégák nem pedagógus végzettségűek. Habár komplett képzési programokat természetesen nem szükséges szervezni, de fontos lehet pszichológiai, neveléstudományi és tantárgypedagógiai ismeretek közvetítése. A képzés számára fontos gyakorlati hasznon túl ez nagyban hozzájárulhat egy egységes nyelvezet kialakításához, hosszabb távon közös pedagógiai kultúra kialakításához.

Szelekció, tanulói utak

A tanárképzés stratégiájának kidolgozásakor mindenképpen figyelmet kell fordítani a hallgatói populáció összetételére, a különböző tanulói utak kezelésére.

A jelenlegi feltételek mellett a képzésbe történő belépésnél nem történik valódi szelekció, az alkalmassági vizsga nem tölti be a szerepét. A jelenlegi felsőoktatási környezetben nem várható a kérdés gyors rendeződése, ugyanakkor mégis szükséges lehet annak végiggondolása, hogy hogyan egyeztethető össze a képzési kapacitás bővítésének szándéka a minőségi tanárképzés szándékával. Valódi versenyhelyzetet a belépésnél a jelentkezők számának érdemi és jelentős növekedése jelenthetne. A képzés minősége szempontjából is kritikus tehát a minél tehetőségesebb hallgatók pályára vonzása a már meglévőnél is erőteljesebb marketingtevékenységgel.

A jelenlegi tanévben kísérleti jelleggel bevezetett kompetenciamérés jelentős változást hozhat a képzés minőségében. Fontos ugyanakkor, hogy ezek eredményei ténylegesen beépüljenek a képzésbe a fejlesztési lehetőségek és utak azonosítása révén is.

A Szegedi Tudományegyetem jelen tanévben kiemelt erőfeszítéseket tett a hallgatói lemorzsolódás csökkentésére, részben más TÁMOP-projekt támogatásával. A lemorzsolódás már az osztatlan tanárképzés számára is súlyos probléma. Az induláskor felvett hallgatók évről-évre csökkenő száma jelzi, hogy a képzés teljesítése a tanulók egy jelentős része számára problémát okoz. A kollégáktól érkező informális visszajelzések alapján különösen súlyos a helyzet egyes, egyébként is kritikus létszámmal működő természettudományi tanárszakokon. A probléma kezelése azonban nem csak helyi feladat, hanem olyan mértékű munka, amely a Tanárképző Központ koordinálását kívánja.

A lemorzsolódás egy része természetesen magyarázható a belépéskori történő valódi szelekció hiányával. Ugyanakkor a jelenleg is zajló kutatások és fejlesztések eredményeire támaszkodva mindent meg kell tenni a képzésbe belépő hallgatók pályán tartására. A tipikus problémák azonosítása, a hátrányok kompenzálása, a felzárkóztatás, a tanácsadás mind olyan feladatok, amelyek több kolléga hatékony együttműködését igényli.

A lemorzsolódás csökkentéséhez mérhető fontosságú feladat a tehetséges hallgatók segítése. A tehetséggondozás különösen fontos, mivel az osztatlan tanárképzés közvetlen belépőt jelent a doktori képzésbe. A képzés során, ahogy már korábban említettük, a kutatásalapú szemléletnek kellene elterjednie. Ez nem csupán a pályára lépő tanárok minőségét emelné, de utakat nyitna a felsőoktatásban a kutató, oktatói pályák felé. A tanári képzettséggel rendelkező kutatók hosszú távon a tanárképzés fejlesztésének és minőségének a zálogai lehetnek.

A hallgató tehetséggondozás hagyományos terepe a tudományos diákköri mozgalom. Végig kell gondolni, hogy a tanárszakos hallgatókat hogyan lehet bevonni a diákköri munkába akár szaktudományos, akár neveléstudományi, akár tantárgypedagógiai területen.

Ugyancsak fontos segíteni a képzésben érintett egységeket a tanárszakos hallgatók nemzetközi mobilitásának segítésében. Mivel a nemzetközi tanulmányok a mintatantervtől eltérő haladást eredményeznek, tervet kell készíteni az ilyen hallgatók tanulmányainak támogatására.

Kutatóképzés vs. tanárképzés

Bár ezt már korábban említettük, érdemes külön is hangsúlyozni, hogy eredményes tanárképzés csak kutatásalapú lehet. A kutatás itt magas minőségű kutatást jelent a képzés tartalmára (a szaktárgyi tudásra, a pedagógiai tartalomtudásra, az oktatáspolitikára, a nevelés történetére, az oktatási rendszerre stb.), a tanulóra (fejlődés, motiváció, szükségletek, elkötelezettség, stb.) és a tanárra (eredményesség, a tanári tudás eredet, a tanári szerep és identitás) vonatkozóan.

Néhány kutatás már zajlott ezeken a területeken, ugyanakkor számos terület jelentős erősítésre szorul. Ezeken a területeken a Tanárképző Központnak facilitáló és szervező szerepben kell fellépnie.

Pedagógiai tartalomtudás, tantárgypedagógia

Az előző ponthoz szorosan kapcsolódva megállapítható, hogy a jelenlegi szegedi tanárképzés legkritikusabb eleme a tantárgypedagógiát oktató kollégák helyzete.

Nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a tanárképzés során kiemelt fontosságú a pedagógiai tartalomtudás (Pedagogical Content Knowledge, PCK, magyarul pedagógiai tartalmi tudás néven is használják). A koncepció megalkotója, Shulman így határozta meg a pedagógiai tartalomtudás fogalmát: „A pedagógiai tartalmi tudás fogalmába én belefoglalom egy tantárgy rendszeresen tanított témaköreit, a gondolatok bemutatásának leghasznosabb formáit, az analógiákat, az illusztrációkat, példákat, magyarázatokat, demonstrációkat – egyszerűen, a tantárgy bemutatásának, megfogalmazásának azokat a módjait, amelyek azt mások számára is érthetővé teszik. Tekintettel arra, hogy a reprezentációnak nem egy lehatható-

nyabb módja van, a tanárnak az alternatív bemutatási módok egész arzenáljával kell rendelkeznie, amelyek egy része a kutatásokból, más része a tapasztalati bölcsességből származik. A pedagógiai tartalmi tudás magában foglalja még annak az ismeretét, hogy egy téma tanulását mi nehezíti és mi könnyíti, és végül annak az ismeretét is, hogy a különböző életkorú és háttérű tanulók milyen nézetekkel és prekonceptiókkal rendelkeznek a leggyakrabban tanított témákkal kapcsolatosan. Ha ezek a prekonceptiók téves nézetek, mint ez oly gyakran előfordul, a tanároknak ismerniük kell a tanulók értelmezéseinek átalakítására leghatékonyabban használható stratégiákat, hiszen a tanulók nem üres lapként állnak előttünk”.¹

A magyar tanárképzés hagyományában az ilyen tudáselemek átadása hagyományosan a tantárgypedagógiát oktató (tradicionálisan: szakmódszertanos) kollégák feladata. Éppen ezért szükséges az ő intézményes és tudományos helyzetüket is erősíteni. A Tanárképző Központnak kezdeményező szerepet kell vállalnia a szakmódszertanos kollégák helyzetének javításában.

Végig kell gondolni, hogy amennyiben vannak kollégák, akik még nem rendelkeznek doktori fokozattal, őket hogyan lehet becsatornázni doktori képzésbe. Mérlegelést kíván, hogy a tantárgypedagógiáknak mely doktori képzésben lehet az „otthona”. Ösztönözni kell a szakmódszertanosok kollégák bevonását a szaktudományos és a neveléstudományi kutatásokba.

¹ Idézi: Falus Iván (2001): Pedagógus mesterség – pedagógiai tudás. *Iskolakultúra*, 21. 2. sz. 21-28. o.

Gyakorlatok helye és szerepe a tanárképzésben

Szintén fontos végiggondolni a gyakorlatok helyét, szerepét és szervezését az osztatlan tanárképzésben. Jelenleg ezen a területen a Tanárképző Központnak elsősorban adminisztratív feladatai vannak. A Mentorháló projekt keretében készült egy munkaanyag (*A tanítási (szakmai) gyakorlatok tartalma az osztatlan tanárképzésben* címmel), amely a gyakorlatok új szemléletű szervezésnek alapja lehet.

A Tanárképző Központ feladata a gyakorlatokkal kapcsolatos új szabályok kialakításának koordinálása.

Szegedi tanári identitás megteremtése

Nemzetközi kutatások felhívják a figyelmet, hogy a tanári munka eredményességét jelentősen befolyásolja a jelöltek és a gyakorló pedagógusok tanári identitása. A tanári identitás kialakítása nem elsősorban a Tanárképző Központ feladata, ám van lehetősége, hogy a képzésben érintett egységekkel együttműködve erősítse a tanári identitást, és megerősítse annak „szegedi jellegét”.

A képzés elején a hallgatók számára tájékoztatót szervez a Tanárképző Központ. Felsőbb éves hallgatóktól érkező kérdések alapján azonban a képzésre vonatkozó számos szabállyal nincsenek tisztában. Érdeemes lenne ezért olyan alkalmat szervezni a képzés elején (pl. tanári gólyanap), ahol nem csupán a képzésre vonatkozó technikai információkat kapják meg a hallgatók, hanem megismerkedhetnek a képzés szereplőivel, a

Tanárképző Központtal, a képzés oktatóival, felsőbb éves hallgatókkal. Ennek szervezésébe be kellene vonni a hallgatói szervezeteket is.

A 2014-15-ös tanévben jó kezdeményezésként indult el a hallgatók által szervezett tájékoztató gyűlés. Ennek folytatását érdemes ösztönözni, ha a hallgatók nem szervezik, akkor megszervezni.

A Tanárképző Központ szerepet játszhat nem csupán a szakmai képzés szervezésében, hanem a tanári léttel együtt járó értelmiségi feladatokra történő felkészítésben is. Hallgatói és egyetemi szervezetekkel olyan extracurriculáris tevékenységeket (előadásokat, műhelyeket, kiállításokat stb.) érdemes szervezni, amelyeken a hallgatók a tanári lét során fontos, de a képzés során kevésbé érintett területeken nyújtanak ismereteket.